

Weet je nu of jouw school kan overstromen?

Om deze vraag te beantwoorden, moet je weten op welke manier Nederland kan overstromen. Verder moet je weten in welk deel van Nederland jouw school staat.

Staat je school in hoog-Nederland? Dan moet je weten of je school dicht bij een rivier staat.

Weet je dit allemaal? Dan kun je de vraag beantwoorden.

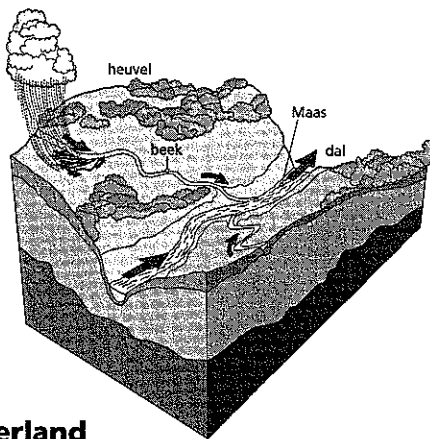
Hoog-Nederland

Hoog-Nederland ligt boven de zeespiegel, boven NAP.

Het grootste deel van Nederland is plat, maar hier en daar zie je heuvels. De hoogste heuvels vind je in Zuid-Limburg.

Tussen de heuvels liggen de dalen. Van de heuvels stroomt het regenwater naar de beek. Alle beken stromen naar de rivier. Zo stroomt alle regen die in hoog-Nederland valt, vanzelf door laag-Nederland weg naar de zee.

De meeste mensen in hoog-Nederland hebben geen last van het water. Alleen in de buurt van een rivier hebben de mensen soms last van overstromingen.

Laag-Nederland

Laag-Nederland ligt onder de zeespiegel, beneden NAP. Laag-Nederland is zo plat als een pannenkoek. Alleen de duinen en dijken zijn wat hoger.

De mensen in laag-Nederland beschermen zich tegen het zeewater en het regenwater. Het zeewater wordt tegengehouden door de dijken en de duinen. Het regenwater stroomt niet vanzelf weg. Daarom wordt het met een gemaal weggepompt.

De meeste mensen in laag-Nederland wonen in polders. Dat zijn stukken land met een dijk eromheen. Met dijken, duinen en sloten wordt het land drooggehouden. Daarom zijn zelfs de mensen in Zuidelijk Flevoland niet bang voor een overstroming!

Begrippen

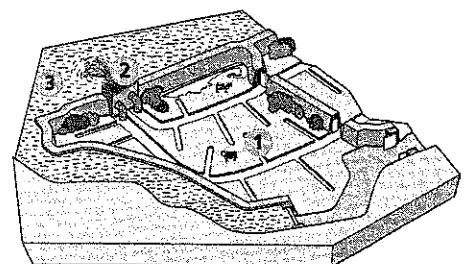
- de beek
- het dal
- de dijk
- de duin
- het gemaal
- de heuvel
- NAP
- de polder
- de zeespiegel

Begrippen bij de kaart

- de legenda
- de noordpijl
- het schaalstokje
- de titel

Topolijst

- Groningen (provincie)
- Friesland
- Drenthe
- Overijssel
- Gelderland
- Utrecht (provincie)
- Flevoland
- Noord-Holland
- Zuid-Holland
- Zeeland
- Noord-Brabant
- Limburg
- de Vaalserberg
- de Maas
- de Noordzee
- de Waddeneilanden

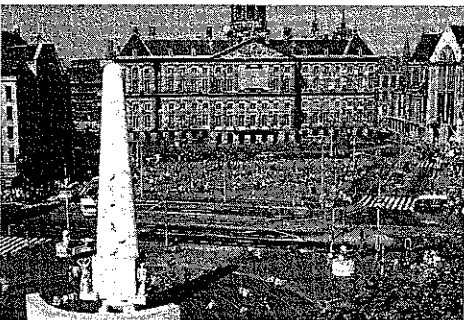
Weet je nu of jouw stad belangrijk is?

Om die vraag te beantwoorden moet je weten wat er in de stad te doen is. En welke mensen de stad bezoeken. Komen ze uit het hele land of vooral uit de omgeving? Kortom: Is jouw stad belangrijk voor Nederland of voor de regio?

Belangrijk voor heel Nederland

In belangrijke steden zijn dingen die nergens anders zijn. Rotterdam heeft de grootste haven; de regering zit in Den Haag; in Utrecht komen belangrijke wegen en spoorlijnen samen. Mensen overal vandaan komen op bezoek. Deze steden liggen in de Randstad. Met de auto zijn die steden soms slecht bereikbaar. Dat komt door alle files.

Amsterdam is de grootste stad én de hoofdstad van Nederland. Ook hier vind je dingen die je nergens anders tegenkomt: het grootste vliegveld van Nederland, een belangrijk paleis, het nationaal monument en bijzondere winkels en musea. Het is er altijd druk. Want... Amsterdam is van heel Nederland.

Begrippen

- bereikbaar
- de hoofdstad
- nationaal
- de Randstad
- de regio

Begrippen bij de kaart

- de plattegrond
- het register

Topolijst

- Groningen (stad)
- Leeuwarden
- Assen
- Zwolle
- Arnhem
- Lelystad
- Utrecht (stad)
- Haarlem
- Den Haag ('s-Gravenhage)
- Middelburg
- Den Bosch ('s-Hertogenbosch)
- Maastricht
- Amsterdam
- Rotterdam
- Eindhoven
- de Randstad
- Schiphol

Belangrijk voor de regio

Sommige steden zijn belangrijk voor de mensen die in de buurt wonen: voor de regio. Die steden hebben vaak een ziekenhuis, een station en winkels die je niet in kleine plaatsen ziet.

Assen is zo'n stad die belangrijk is voor de regio. Op het Koopmansplein zijn grote winkels. Hier komen mensen uit Assen en de regio winkelen. Het Koopmansplein is druk, maar lang niet zo druk als de Dam in Amsterdam.

Toch is Assen soms ook een belangrijke stad

Eén keer in het jaar wordt er de TT, een grote motorwedstrijd, gehouden. Dan komen mensen uit het hele land naar Assen toe.

Weet je nu wie ons eten maakt?

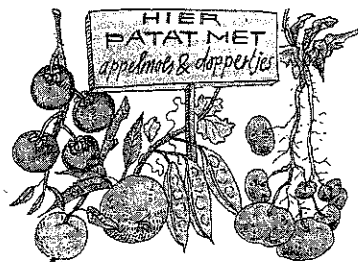
Je hebt gezien dat grondstoffen zoals suikerbieten eerst nog moeten worden verwerkt tot producten zoals spekkies.

Kun je deze vraag nu beantwoorden: Wie maakt ons eten?

Van het land ...

Op het platteland van Nederland zie je veel boerenbedrijven. Er zijn akkerbouwbedrijven met bijvoorbeeld aardappels, graan en suikerbieten. Er zijn veeteeltbedrijven met koeien of ander vee. En er zijn nog veel andere bedrijven die bijvoorbeeld groenten, bomen of fruit verbouwen. Al die bedrijven samen noemen we de landbouw.

In Groningen worden veel suikerbieten verbouwd. Daar is heel veel ruimte voor nodig. Er is maar één boer die al dat land moet bewerken. Dat kan alleen omdat die boer landbouwmachines en computers gebruikt.

... naar de fabriek

Je kunt niet zomaar alles eten wat van het platteland komt. Veel dingen moeten eerst naar de fabriek. Ze zijn de grondstof voor de fabriek. Appels zijn bijvoorbeeld zo'n grondstof. Ze worden verwerkt tot appelmoes. Wat in de fabriek gemaakt wordt, heet een product.

Dicht bij de landbouwbedrijven vind je dus fabrieken. Vanuit de hele omgeving worden grondstoffen aangevoerd. De fabriek in Hoogkerk maakte suiker en stroop. Dat ging weer naar een fabriek in Harlingen die er spekkies van maakte. De fabrieken zorgen voor extra werk op het platteland. Alle fabrieken samen heten de industrie.

Begrippen

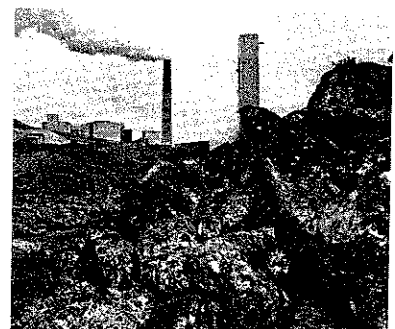
- de aanvoer
- het akkerbouwbedrijf
- de grondstof
- de industrie
- de landbouw
- het platteland
- het product
- het veeteeltbedrijf
- verbouwen
- verwerken

Begrippen bij de kaart

- de overzichtskaart
- de topografische kaart

Topolijst

- Alkmaar
- Den Helder
- Hoorn
- Delfzijl
- Winschoten
- Drachten
- Heerenveen
- Sneek
- Emmen
- Hoogeveen
- Meppel
- Emmeloord
- de Afsluitdijk
- Texel
- de Waddenzee
- het IJsselmeer

Als je onder de douche stapt, komt er warm water uit de kraan.

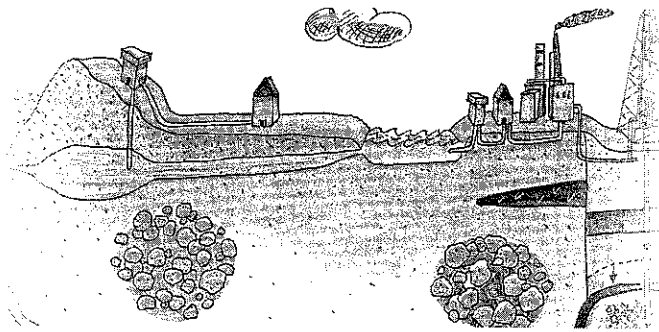
Weet je waar dat warme water vandaan komt?

Om die vraag te kunnen beantwoorden moet je weten hoe we aan schoon water komen. Je moet ook weten hoe dat water opgewarmd wordt. Je hebt veel geleerd over water en aardgas. Kun je de vraag nu beantwoorden? Komt warm water uit de grond?

Water

In Nederland is veel water: in meren, rivieren en beken. Er zit ook water in de grond: **grondwater**. Als je water uit de grond of de rivieren haalt, noem je dat **waterwinning**. Water is nodig om te koken, te drinken en om je te wassen. Dat water moet wel eerst worden schoongemaakt: dat heet **waterzuivering**.

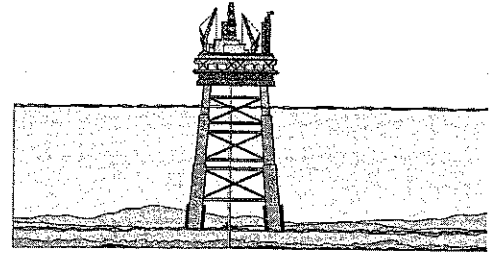
In de Biesbosch wordt water bewaard in **spaarbekkens**. Daar kan het vuil uit het **rivierwater** naar de **bodem** zinken. Daarna gaat het naar het waterleidingbedrijf. Daar wordt het verder schoongemaakt. Dan komt het schone water via leidingen onder de grond ons huis binnen en de kraan uit.

Warmte

Water opwarmen doen we met **brandstoffen**. **Aardgas** is een brandstof. Aardgas zit diep in de grond. Het gas komt uit dode planten. Je kunt het gas uit de grond halen door een diep gat te boren. Als het gas uit de grond komt, zakt de grond een beetje. Dat heet **bodemdaling**.

Een groot stuk van de Noordzee hoort bij Nederland. Er staan **booreilanden**. Daar wordt aardgas naar boven gehaald. Het gas gaat door buizen naar het vasteland. Daar wordt het schoongemaakt. Daarna komt het gas via de aardgasleiding je huis binnen.

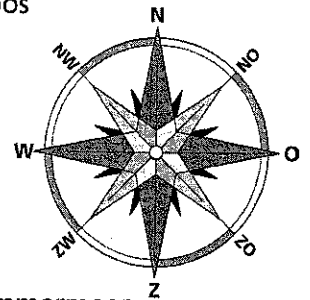

Begrippen

- het aardgas
- de bodem
- de bodemdaling
- het booreiland
- de brandstof
- het grondwater
- het rivierwater
- het spaarbekken
- de waterwinning
- de waterzuivering

Begrippen bij de kaart

- de windrichting
- de windroos

Topolijs

- de Haarlemmermeer
- Zaanstad
- Delft
- Gouda
- Leiden
- Zoetermeer
- de Rijnmond
- Spijkenisse
- Schiedam
- Vlaardingingen
- Dordrecht
- de Biesbosch
- Bergen op Zoom
- Breda
- Roosendaal
- Tilburg

Weet je nu waar Nederlanders vandaan komen?

Vanuit de hele wereld migreren mensen naar Nederland. Je weet nu waarom ze dit doen. Je hebt ook geleerd over mensen die in Nederland zelf verhuizen, bijvoorbeeld van een grote stad naar een dorp. Weet je nu waar de mensen vandaan komen die in Nederland wonen?

Verhuizen

Mensen verhuizen soms een paar keer in hun leven. Ze krijgen een baan in een andere plaats. Of ze willen in een rustig dorp gaan wonen. Er zijn meer redenen om te verhuizen.

Vroeger gingen mensen wonen in de plaats waar ze werkten. Nu hebben veel mensen een auto: ze gaan wonen in een rustige plaats en rijden elke dag naar hun werk. In de kleine dorpjes zoals Vledder verandert veel door de komst van de **nieuwkomers**. Er worden nieuwe huizen gebouwd, een nieuwe school, restaurants en musea.

Sommige mensen vinden die veranderingen maar niets. Anderen zijn er blij mee.

Migreren

Soms verhuizen mensen uit Nederland naar het buitenland. Anderen komen uit het buitenland naar Nederland toe. Zulke mensen noem je **migranten**: ze migreren naar een ander land. Mensen komen naar Nederland om verschillende redenen. Sommige mensen zijn **vluchteling**. Ze zijn in hun eigen land niet veilig. Migranten wonen vaak in de grote steden. De mensen die er eerst woonden, kochten een huis buiten de stad.

Veel migranten hebben nu de Nederlandse **nationaliteit**. Deze nieuwe Nederlanders brachten een eigen **cultuur** mee. Hun eigen eten, gewoontes en **godsdienst**. Oude en nieuwe Nederlanders moeten aan elkaar wennen. Samen vormen ze de Nederlandse **samenleving**.

Begrippen

- de buitenlander
- de cultuur
- de godsdienst
- de migrant
- de nationaliteit
- de nieuwkomer
- de samenleving
- de vluchteling

Toplijst

- Almelo
- Enschede
- Hengelo
- Deventer
- Zutphen
- Doetinchem
- Winterswijk
- Apeldoorn
- Ede
- Harderwijk
- Almere
- Amersfoort
- Hilversum
- Twente
- de Veluwe

Mijn vader heeft een islamitische slagerij. Hij wilde weten wat mensen uit al die verschillende landen thuis aten. Nu kan hij weer vlees verkopen!

Wat doe jij met dat lege land?

Veel boeren stoppen met hun bedrijf. Zo komt er veel leeg land in Nederland. Tegelijkertijd hebben we steeds meer ruimte nodig. Moeten we het land volbouwen met grote huizen met tuinen. Of moet het blijven zoals het is? Wat denk jij? Wat zou jij doen met al dat lege land?

Lege ruimte moet je gebruiken

We hebben in Nederland steeds meer ruimte nodig. Er komen ook steeds meer inwoners. Die mensen willen ruimte. Om te wonen, voor recreatie (een dagje weg) of voor het toerisme. Er is ruimte op het platteland omdat steeds meer boeren stoppen met hun werk. Ze verdienen te weinig. Het landbouwgebied verdwijnt.

Bij Heerlen is een nieuwe wijk gebouwd. Dat heet **stadsuitbreiding**. Er staan mooie huizen en het lijkt net of je op het platteland woont. De landbouwbedrijven die er stonden, zijn weg.

Lege ruimte moet je bewaren

Sommige mensen willen dat het land hetzelfde blijft. Het landschap mag niet veranderen. Andere mensen willen dat landbouwgebied in natuurgebied verandert. Bijzondere natuurgebieden worden een **nationaal park**. De overheid beslist wat er met een stuk land moet gebeuren. De overheid is van ons allemaal. Ze luistert wat iedereen wil, maar ze kan niet iedereen zijn zin geven.

De Loonse en Drunense duinen zijn een nationaal park. De boeren rond het park helpen de natuur. Ze hebben **biologische boerderijen**. Biologische landbouw is goed voor de natuur maar kost wel geld. Daarom is de melk van de biologische boer wat duurder.

Begrippen

- de biologische boerderij
- de inwoners
- het landbouwgebied
- het landschap
- het nationaal park
- het natuurgebied
- de overheid
- de recreatie
- de stadsuitbreiding

Topolijst

- Oss
- Helmond
- Venlo
- Roermond
- Sittard
- Heerlen
- Kerkrade
- Duitsland
- België
- Aken

Kun jij nog zonder wegen? Of heb je juist steeds meer wegen nodig?

Om die vragen te beantwoorden moet je weten wat beter is. Wegen bijbouwen? Of gebruik maken van de wegen die er al zijn? Kun je die vraag nu beantwoorden?

Steeds meer wegen

Wegen zijn nodig voor het vervoer van mensen. Naar het werk bijvoorbeeld. Ze zijn ook nodig voor het transport van goederen. Mensen gaan steeds verder van hun werk wonen. De goederen komen steeds meer uit verre landen. Er zijn steeds meer wegen nodig.

Door alle verkeer zijn de steden slecht bereikbaar. Een stad als Rotterdam werkt er hard aan om goed bereikbaar te blijven. Er worden allemaal nieuwe wegen gemaakt. De HSL-spoorlijn bijvoorbeeld, voor mensen die naar Amsterdam en Parijs willen. En de Betuwelijn om goederen naar Duitsland te brengen. Niet iedereen denkt dat die extra wegen een oplossing zijn.

Niet nog meer wegen

Steeds meer wegen: dat heeft ook nadelen. Auto's en vliegtuigen veroorzaken luchtvervuiling. Wegen en spoorwegen lopen soms door natuurgebieden. Er komt steeds minder ruimte voor dieren en mensen. Niet iedereen is daar blij mee. Er zijn andere oplossingen. Goederen kun je over het water vervoeren: er zijn kanalen genoeg in Nederland. Mensen kunnen thuis werken. Of ze kunnen het openbaar vervoer gebruiken voor hun dagelijkse woon-werkverkeer. Op vrije busbanen bij Schiphol staat de bus nooit in de file. Je kunt boetes geven aan mensen die in de spits reizen. Ook kun je door slim te reizen, een kortere reistijd hebben.

Voorlopig
staan er weer
minder files.

Begrippen

- de file
- de goederen
- het kanaal
- de reistijd
- de spits
- het transport
- het vervoer
- het woon-werkverkeer

Begrippen bij de kaart

- de wegenkaart

Topolijst

- de provincies
- de provinciehoofdsteden
- grote plaatsen
- de rivieren

